

5.3 Tegen de gerontocratie

interview met H. Freudenthal
door H.M. Nieland en P.C. Baayen

Weinigen hebben zozeer meegeleefd met het MC als Freudenthal. Hij stond erbuiten, maar zeer nabij. Zijn aandacht voor het beleid van Raad van Beheer en Curatorium van de stichting wordt in de beginjaren waarschijnlijk slechts overtroffen door die van Bannier. Reeds in 1947 herinnert hij de oprichters aan hun doelstellingen.¹ Zijn gelijkgestemdheid met de oprichters van het Mathematisch Centrum blijkt wel het duidelijkst uit het feit dat hij zich zelf op het terrein van moderne rekenmethoden en van statistische consultatie begaf.

In 1947 gaf hij, geheel op eigen initiatief, een cursus 'Numerieke en Grafische Methoden' onder auspiciën van het MC en met van een verzekeringsbedrijf geleende rekenmachines voor de oefeningen.² In dezelfde periode adviseerde hij Sittig bij een statistisch onderzoek naar een maatsysteem voor de confectie-industrie.³ Echter zoals van wel meer van zijn activiteiten heeft hij altijd de indruk gewekt dit erbij te doen. Van de cursus rekenmethoden zegt hij achteraf dat het toch niets bijzonders was, 'allemaal zaken die in de omgeving van Von Mises in Berlijn allang bekend waren'.

Freudenthal nam dikwijls deel in activiteiten van het Centrum, zijn belangrijkste bijdrage leverde hij toch in de rol van criticus. De meest ingrijpende beleidskritiek was de oprichting, samen met Haantjes en Gerretsen, van het Mathematisch Contact in de tweede helft van de jaren vijftig. Sommige wiskundige spraken van het 'tegen-MC' en vreesden een splijting in de Nederlandse wiskundewereld; op termijn gezien was Freudenthals kritisch volgen van het MC een vitaliserende inbreng.

Prof.dr. H. Freudenthal werd in 1947 hoogleraar in Utrecht. Wij gaan hier niet in op zijn belangrijker werk, zoals de vernieuwing van de didactiek van de wiskunde. We

1. Deze correspondentie is in het volgende hoofdstuk afgedrukt.

2. [Freudenthal 1948].

3. Het resultaat hiervan is De Juiste Maat [Sittig/Freudenthal 1951].

Zeer Geëerde heer Professor 4 Juni 1944

Ik dank u en Prof. Sbranaal voor de moeite, die u voor mij hebt gedaan. Ik heb weliswaar weinig hoop, dat ik niet uit zal komen, maar er zijn toch verschillende mogelijkheden, om het belang voor mij later draaglijker te maken. Dit betekent weliswaar niet, dat het op het ogenblik ondraaglijk zal zijn. Er wordt een brief in de richting van 7 uur in de avond geschreven. Sommigen hebben er nog 1-2 uur weg, hier en daar erbij, maar in het werk heel vaak, maar ook het algemeen heeft meer met plezier te maken, die heel door de vingers zien en zo goed als het gaat, uitmaken, om het draaglijker te maken.

Ik heb heel verschillend werk gedaan, b.v. kolon lessen, gezamenlijke opteken en optaan, Land kurien, steunen laten, en op het ogenblik moet ik aardrijkskunde schrijven, een bijzonder licht en duidelijk staan, verschillende bezichten — over het algemeen geef ik aan de tweede de voorkeur. Het eten is niet belangrijk; we zitten hier met andere prikkels, maar kunnen niet vondwerpen, en maken er op zondag wat gebruik (sommige als er niet gewerkt moet worden). Met Proudhon en Lantier we vallen, en om de vry werken hebben we persoonlijk verloop. Ik

De uniein omgeving, waarin ik niet bevindt, verhoudt veel, en wijzen in meester van opgestaten te zijn, bevindt het niet in de toekomstige unie, die ik heb, voor als of ik niet vacante ben. Het enige verdere punt is, dat als de "verantwoordelijkheid" aanvalt, in onze verschillende gunstige tijdsveranderingen zonder kunnen komen, die de toekomst instellende draaglijker zonder kunnen maken.

Ik dank u nog eens voor uw belangstelling en groet u.

Uw

Hans Freudenthal

“Het eerste jaar na de oorlog was ik volkomen in beslag genomen door mijn pogingen mij weer een positie te verwerven. Wat was namelijk het geval? Eind 1930 was ik uit Berlijn naar Nederland gekomen als assistent naast Hurewicz bij van Brouwer. Ik volgde daar Irmgard Gawehn op, over wie een heel boek te schrijven zou zijn - dat heb ik overigens gedaan, maar nooit gepubliceerd -. Irmgard Gawehn was een bijzonder mooie vrouw die in Heidelberg bij Rosenthal een geniaal proefschrift had geschreven op het gebied van de topologie. Later dook zij op in filosofische kringen in Berlijn en had ook op dat terrein de naam geniaal te zijn. In Nederland bleek echter al gauw dat ze niets wist van wiskunde, noch van filosofie. Later heeft zij nog een rol gespeeld in het Larense Kunstenaarsmilieu, in de oorlog is ze in een krankzinnigengesticht gestorven. Een mogelijke verklaring is dat zij een abnormaal inlevingsvermogen had in de geest van de personen waar zij verliefd op werd - een wiskundige in Heidelberg en een filosoof in Berlijn -.”

“Eind 1935 had ik naturalisatie aangevraagd en bij het uitbreken van de oorlog stond dat op het punt te gebeuren. Ook was mij door Brouwer een lectoraat beloofd. Door de bezetting werd ik echter statenloos en eind 1940 volgde mijn ontslag als assistent van Brouwer. Na de oorlog vroeg ik rechtsherstel. Aan die eis werd onvoldoende gevolg gegeven.”

Inmiddels was de Van der Leeuw-commissie⁴ begonnen met het coördineren van allerlei benoemingen, speciaal voor de verdeling van de vacante leerstoelen in de wiskunde. Van der Leeuw was de eerste minister van Onderwijs na de oorlog, afkomstig uit Groningen en een goede vriend van Van der Corput, die daar hoogleraar was en er graag weg wilde. Al in de jaren twintig had hij in Leiden als nummer één op de nominatie gestaan, maar was door de minister gepasseerd ten gunste van Droste. Hierdoor was hij erg teleurgesteld. Hij had het gevoel dat hij in Groningen in een geïsoleerde positie zat. Nu was er al sprake van de oprichting van een Mathematisch Centrum, waar Van Dantzig en Van der Corput dan heen zouden gaan om tevens hoogleraar aan de universiteit in de plaats van vestiging te worden. Omdat die zaak niet erg opschoot hebben ze nog even gedreigd naar Utrecht te gaan, waar volgens de Van der Leeuw-commissie Van Dantzig voorlopig een plaats zou krijgen - evenals Kloosterman -. De vraag waar het MC zou komen zat vermoedelijk ingewikkeld in elkaar, omdat bijvoorbeeld in het geval van Amsterdam ook de Gemeente zou moeten bijdragen in de financiering - ZWO bestond immers nog niet -. Van Dantzig heeft me toen nog wel eens gezegd dat ze wat moesten uitkijken met al die benoemingen, omdat er voor je het wist de eerste twintig jaar geen benoemingen meer konden plaatsvinden.

“In deze tijd, waarin mijn strijd voor functieherstel speelde, heb ik noch van Van der Corput, noch van Van Dantzig enige steun gehad. Wel in woorden, maar niet in daden, want zij wilden zelf naar Amsterdam. Brouwer steunde hun benoeming, want ondanks al het gebeurde had hij nog genoeg invloed om zoiets tegen te houden, als hij dat had gewild. Brouwer moet ook in een brief nog zijn steun aan Van der Corput hebben betuigd. Inmiddels had de Van der Leeuw-commissie voorgesteld mij in Utrecht te benoemen, daarin sterk gesteund door Brouwer, die mij weg wilde hebben. Zo is het dan ook gelopen en ik heb het daar nog jaren moeilijk mee gehad, maar misschien nog meer mijn vrouw die een geboren Amsterdamse was.”

4. Freudenthal doelt op de Commissie tot Coördinatie van het Hooger Onderwijs in de Wiskunde in Nederland. Deze commissie was ingesteld door Van der Leeuw en stond onder voorzitterschap van Van der Corput. Ze was tevens de wieg van het MC. Zie hoofdstuk 2.

Freudenthal was dus weg van de plaats waar het gebeurde. Zijn kritiek was dan ook dat het alleen in Amsterdam gebeurde. Het belette hem allerminst actief deel te hebben aan de MC-activiteiten.

“In 1947 was ik al volledig betrokken bij de gang van zaken op het MC, zoals blijkt uit de brieven die ik toen aan de Raad van Beheer heb gestuurd. Alle punten van kritiek die ik daarin uitte, heb ik ook mondeling overgebracht. Het MC heeft daarop echter nooit officieel gereageerd. Misschien is die kritiek op een te vroeg tijdstip geuit en kon er nog niet goed op worden gereageerd omdat er nog te weinig op poten was gezet. In 1947 heb ik overigens de cursus ‘Numerieke en grafische methoden’⁵ voor het MC gegeven, met Kemperman als assistent. En ik trad op in de vacanciecursussen voor leraren.⁶

“Uit de eerste helft van de jaren vijftig herinner ik me enkele forse ruzies die ik met het MC heb gehad. Zo gaf Van Wijngaarden een interview aan enkele journalisten van het ANP, die hadden gemerkt dat er op de begroting van Onderwijs en van ZWO veel geld voor het MC stond, en daarover wel eens meer wilden weten. In dat interview, dat onder andere in de NRC verscheen, gaf Van Wijngaarden als toelichting dat het MC alles deed wat de universiteiten zouden moeten doen, maar waar die te lui voor waren. Ik heb daar toen bij Van Wijngaarden tegen geprotesteerd, omdat ik dat zeer beledigend achtte voor de universiteiten, maar hij deed dat af met: ‘Al dat gepraat van journalisten, dat geloof je toch niet?’ Iets soortgelijks deed zich voor rond een ongelukkig persbericht over een congres in 1950 in Cambridge, waar ‘een delegatie onder leiding van Van der Corput’ naar toe zou gaan, terwijl er van een centrale rol van het MC in deze helemaal geen sprake was. Ook plande het MC in de jaren 1952-1954 de Vacanciecursus steeds op dezelfde tijd als het weekend van de WVO (= Werkgemeenschap Vernieuwing Onderwijs), dit ondanks beloften om er het volgend jaar rekening mee te houden.”

“Tenslotte werd het grote Internationale Wiskundige Congres van 1954 in Amsterdam beheerst door lieden die ook bij het MC de toon aangaven. Ik werd voorzitter van de colloquiumcommissie, maar van de door ons gesuggereerde onderwerpen trok men zich niets aan. Al gauw merkte je dat bij alle officiële zaken rond het Congres alleen een kleine groep ingewijden was betrokken.”

“Later heb ik met Haantjes en Gerretsen het initiatief genomen tot Mathematisch Contact, in welk kader we promotie-onderzoek wilden laten verrichten via zelfstandige subsidie van ZWO, want we kregen niets los van het MC. Na een bespreking in 1956, waar ook Bannier en Koksma bij waren, werd besloten deze zaken toch via het MC te laten lopen - min of meer zoals nu gebeurt bij de onder de Stichting Mathematisch Centrum vallende Werkgemeenschappen -. Al gauw werd dit initiatief echter overbodig omdat je zoveel assistenten kon krijgen als je wilde. De Vertrouwenscommissie is nog een restant hiervan.”

“In die jaren kwam ik regelmatig op het MC, zo eens per twee weken. Altijd heb ik me zo opgesteld dat ik ook, als ik het ergens niet mee eens was, toch zakelijk meewerkte. Maar hoewel ik ook van binnen uit heb getracht bij het MC invloed uit te oefenen, heeft men nooit ergens naar geluisterd. Nu had ik natuurlijk ook mijn ambities, wilde bepaalde dingen bereiken en misschien dachten ze wel: ‘Wat moeten we met zo’n lastpak als Freudenthal?’ Maar

5. [Freudenthal 1948].

6. Freudenthal sprak in de tweede tot en met de vijfde cursus (1947—1950) en ook in later jaren herhaaldelijk. Vgl. [Kwart 1973].

toch heeft die houding me wel teleurgesteld.”

Lastpak of niet, Freudenthals ambities liepen niet zo ver uiteen met die van het Mathematisch Centrum. De dienstverlening en het stimuleren van zuivere wiskunde: het was vooral de uitwerking die het MC eraan gaf, wat hem zorgen baarde.

“Omtrent de verwachtingen die wij in die beginperiode hadden van het MC kan ik het volgende zeggen. De eerste jaren na de oorlog heerste er in Nederland grote armoede, die langer duurde dan in de omringende landen. Niemand dacht toen aan betere tijden op kort termijn en niemand dacht dat de wiskunde zich zo sterk zou ontwikkelen en de maatschappij beïnvloeden. Denk maar aan de computer. Overigens ging het eerste artikel van de ruim 200 die ik voor de Groene Amsterdammer schreef, begin 1947, wel over computers. Maar ik moet zeggen dat we zelfs in de jaren zestig nog geen idee hadden hoe snel de wiskunde zich zou gaan ontwikkelen. Pas zo'n twintig jaar geleden zijn we de verhoudingen beter gaan zien.”

“Het MC beschouwden we bij de universiteiten toch wel een beetje als concurrent. Zelf beoordeelde ik de activiteiten van het Centrum een hele tijd nogal negatief omdat er weinig uit de bus kwam in verhouding tot de hoeveelheid geld die het van de overheid kreeg. Ik had daar wel enig inzicht in, want ik zat met Van der Poel, Seidel en Van de Vooren in een commissie - de latere Raad van Advies - die begin jaren zeventig een soort beleidsplan voor het MC moest voorbereiden, maar daar ben ik later uitgestapt. Een hele tijd is het MC ook een soort universitair instituut geweest, maar dan zonder de onderwijslast. In het begin werd er wel veel gedaan aan dienstverlening, maar uit de afdeling Statistiek kwam toch eigenlijk niet zo veel, ook omdat die door Van Dantzig sterk was onderbezet. Het werk van de Rekenafdeling kan ik kwalitatief moeilijk beoordelen, maar toch heb ik de indruk dat er te weinig 'pushing power' was en dat men te lang is blijven hangen bij oude concepten. Dat kan men trouwens ook wetenschappelijk Nederland als geheel verwijten: zie maar de veel te late omschakeling naar de biotechniek. Ook vermoed ik dat het MC toen te lang heeft stilgestaan in het wiskundig onderzoek. Van de Corput was een heel geniaal wiskundige, maar dan op een randgebied. Ik heb me altijd sterk teweergesteld tegen de gerontocratie, maar nu ben ik zelf oud en kijken jongeren misschien op dezelfde wijze tegen mij aan. Ik hoop maar van niet.”